

2020 METŲ KOVOS SU PREKYBA ŽMONĖMIS SITUACIJOS LIETUVOJE APŽVALGA

Vilnius
2021 m.

TURINYS

Įvadas.....	3
I. Baudžiamasis persekiojimas: ikiteisminiai tyrimai ir teismų sprendimai (statistiniai duomenys bei tendencijos).....	5
✓ Ikiteisminių tyrimų duomenys.....	5
✓ Nukentėjusieji nuo prekybos žmonėmis.....	7
✓ Įtariamieji dėl prekybos žmonėmis.....	10
✓ Teismų sprendimai, priimti Lietuvos Respublikoje.....	12
✓ Informacijos apibendrinimas.....	13
II. Kovos su prekyba žmonėmis priemonės ir veiksmai.....	14
✓ Pagalba nukentėjusiems ir galėjusiems nukentėti nuo prekybos žmonėmis asmenims, jų teisių apsauga.....	14
✓ Prekybos žmonėmis prevencija.....	16
✓ Kvalifikacijos tobulinimas.....	20
✓ Tarpinstitucinis ir tarptautinis bendradarbiavimas.....	22
✓ Galimos prekybos žmonėmis tendencijos.....	24
✓ Informacijos apibendrinimas.....	26
III. Pasiūlymai ir rekomendacijos dėl tolesnės Lietuvos pažangos kovai su prekyba žmonėmis.....	27

Įvadas

Siekiant įgyvendinti Europos Parlamento ir Tarybos 2011 m. balandžio 5 d. direktyvos Nr. 2011/36/ES¹ dėl prekybos žmonėmis prevencijos, kovos su ja ir aukų apsaugos, pakeičiančios Tarybos pamatinį sprendimą 2002/629/TVR, 19 straipsnį, taip pat Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2016 m. lapkričio 23 d. nutarimą Nr. 1161 „Dėl Lietuvos Respublikos nacionalinio pranešėjo kovos su prekyba žmonėmis klausimais“², kasmet rengiama kovos su prekyba žmonėmis situacijos Lietuvoje apžvalga (Apžvalga).

Apžvalga rengiama atsižvelgiant į Europos Komisijos ir Europos statistikos tarnybos (Eurostato) valstybių narių prašomos pateikti informacijos turinį ir remiantis Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos (VRM) sukaupta informaciją, kurią kasmet teikia Lietuvos Respublikos ministerijos, institucijos ir organizacijos, vadovaudamosi Statistinių duomenų ir kitos informacijos apie prekybos žmonėmis situaciją ir kovos su prekyba žmonėmis priemonės bei veiksmus rinkimo ir skelbimo tvarkos aprašu, patvirtintu Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministro 2017 m. kovo 31 d. įsakymu Nr. 1V-246 „Dėl Lietuvos Respublikos nacionalinio pranešėjo kovos su prekyba žmonėmis klausimais paskyrimo“³ ir statistinių duomenų ir kitos informacijos apie prekybos žmonėmis situaciją ir kovos su prekyba žmonėmis priemonės bei veiksmus rinkimo ir skelbimo tvarkos aprašo patvirtinimo“.

Duomenis 2020 metų Apžvalgai pateikė: Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerija (URM), Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija (TM), Lietuvos Respublikos švietimo, mokslo ir sporto ministerija (ŠMSM), Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija (SADM), VRM, Vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba prie SADM (VTAIT), Migracijos departamentas prie VRM (MD), Lietuvos kriminalinės policijos biuras (LKPB), Lietuvos Respublikos generalinė prokuratūra (GP), Informatikos ir ryšių departamentas prie VRM (IRD), Lietuvos teismų administracija (LTA), Nacionalinis transplantacijos biuras prie Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministerijos (NTB), Valstybės sienos apsaugos tarnyba prie VRM (VSAT), Užimtumo tarnyba prie SADM (UŽT), Lietuvos Respublikos valstybinė darbo inspekcija prie SADM (VDI) ir 47 savivaldybės (Akmenės r., Alytaus r., Anykščių r., Birštono, Biržų r., Druskininkų, Elektrėnų, Ignalinos r., Jonavos r., Joniškio r., Jurbarko r., Kaišiadorių r., Kalvarijos, Kauno r., Klaipėdos, Klaipėdos r., Kupiškio r., Lazdijų r., Marijampolės, Mažeikių r., Molėtų r., Pakruojo r., Palangos, Panevėžio, Panevėžio r., Plungės r., Prienų r., Radviliškio r., Raseinių r., Rietavo, Rokiškio r., Šakių r., Šiaulių, Šiaulių r., Šilalės r., Šilutės r., Skuodo r., Švenčionių r., Tauragės r., Telšių r., Ukmergės r., Utenos r., Vilkaviškio r., Vilniaus, Vilniaus r., Visagino ir Zarasų r.). Taip pat paminėtina, kad duomenų 2020 metų Apžvalgai nepateikė: Nacionalinė asociacija prieš prekybą žmonėmis (NAPPŽ) ir jos kuriojamos nevyriausybines organizacijos (NVO), Tarptautinės migracijos organizacijos (TMO) Vilniaus biuras ir Lietuvos savivaldybių asociacija (LSA).

¹Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2011/36/ES. Interneto nuoroda: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:32011L0036&from=EN>.

²Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2016 m. lapkričio 23 d. nutarimas Nr. 1161 „Dėl Lietuvos Respublikos nacionalinio pranešėjo kovos su prekyba žmonėmis klausimais“. Interneto nuoroda: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/38f60011b53c11e6a3e9de0fc8d85cd8/asr?positionInSearchResults=31&searchModelUUID=a558d713-a261-4d09-8711-8772d901d391>.

³Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministro 2017 m. kovo 31 d. įsakymas Nr. 1V-246 „Dėl Lietuvos Respublikos nacionalinio pranešėjo kovos su prekyba žmonėmis klausimais paskyrimo ir statistinių duomenų ir kitos informacijos apie prekybos žmonėmis situaciją ir kovos su prekyba žmonėmis priemonės bei veiksmus rinkimo ir skelbimo tvarkos aprašo patvirtinimo“. Interneto nuoroda: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/33749ef218a911e7b6c9f69dc4ecf19f/asr>.

Apžvalgoje pateikiama apibendrinta informacija apie situaciją kovos su prekyba žmonėmis srityje Lietuvoje 2020 metais, t. y. apie vykdytus ikiteisminius tyrimus, tendencijas ir teismų sprendimus bei vykdytas kovos su prekyba žmonėmis priemones ir veiksmus, atsižvelgiant į pagrindines kovos su prekyba žmonėmis sritis: prekybos žmonėmis prevenciją, pagalbą nukentėjusiems ar galėjusiems nukentėti nuo prekybos žmonėmis asmenims bei jų teisių apsaugą, specialistų kvalifikacijos tobulinimą ir partnerystės stiprinimą, kovos su prekyba žmonėmis koordinavimą nacionaliniu lygmeniu.

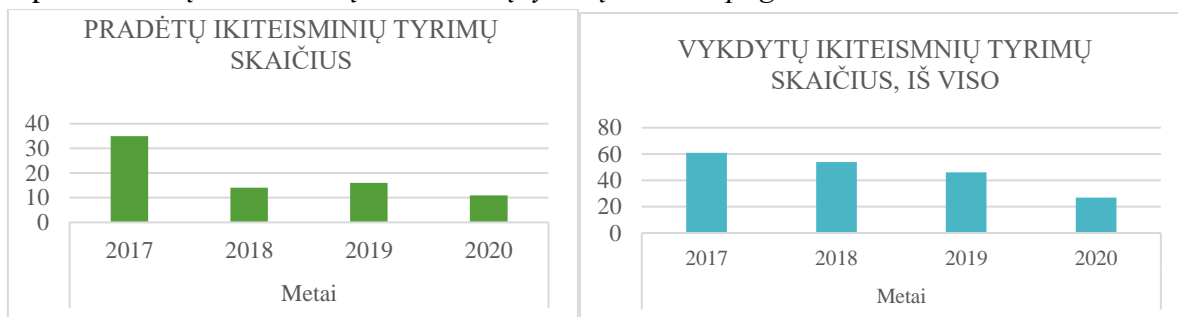
Apžvalgą parengė Sonata Mickutė, Lietuvos Respublikos nacionalinis pranešėjas kovos su prekyba žmonėmis klausimais, VRM Viešojo saugumo politikos grupės vyresnioji patarėja, tel. (8 5) 271 7292, el. p. sonata.mickute@vrm.lt.

I. BAUDŽIAMASIS PERSEKIOJIMAS: IKITEISMINIAI TYRIMAI IR TEISMŲ SPRENDIMAI (STATISTINIAI DUOMENYS⁴ BEI TENDENCIJOS)

Ikiteisminių tyrimų duomenys. 2020 metais Lietuvoje buvo atliekami 27 ikiteisminiai tyrimai dėl vidaus ir tarptautinės prekybos žmonėmis (Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso (toliau – BK) 147 straipsnis – dėl prekybos žmonėmis, 157 straipsnis – dėl vaiko pirkimo arba pardavimo, 147¹ straipsnis – dėl išnaudojimo priverstiniam darbui ar paslaugoms bei 147² straipsnis – dėl naudojimosi asmens priverstiniu darbu ar paslaugomis), pradėti 2014–2020 metais. Iš jų 2020 metais šalyje buvo pradėti 11 ikiteisminių tyrimų dėl prekybos žmonėmis ir išnaudojimo priverstiniam darbui ar paslaugoms bei vaiko pirkimo arba pardavimo: 9 ikiteisminiai tyrimai buvo pradėti pagal BK 147 straipsnį, 1 – pagal 157 straipsnį, 1 – pagal 147¹ straipsnį.

Paminėtina, kad 2016 metais Lietuvoje buvo atliekama daugiausiai (65) ikiteisminių tyrimų, o 2017 metais buvo daugiausiai pradėtų ikiteisminių tyrimų (35). Nuo 2018 metų vyrauja atliekamų ir pradėtų ikiteisminių tyrimų dėl prekybos žmonėmis mažėjimo tendencija⁵ (žr. 1 pav.). Manytina, kad didžiausią vykdomų ir pradėtų ikiteisminių tyrimų skaičių galėjo lemti 2016 metais priimtas naujas teisinis reguliavimas ir pasiekta šalies pažanga prekybos žmonėmis srityje, pvz.: patvirtintos Aukų nustatymo, ikiteisminio tyrimo ir tarpinstitucinio bendradarbiavimo rekomendacijos⁶, sustiprintas kovos su prekyba žmonėmis koordinavimas valstybiniu lygmeniu, pradėtos įgyvendinti Kovos su prekyba žmonėmis 2017–2019 metų veiksmų plano priemonės⁷, tarp jų ir specialistų, dirbančių prekybos žmonėmis srityje, kvalifikacijos kėlimas. Atkreiptinas dėmesys į vyraujančią ir priešingą nuomonę⁸, kad tikrasis nukentėjusių asmenų nuo prekybos žmonėmis skaičius yra daug didesnis, tačiau šie asmenys nėra atpažįstami, todėl ikiteisminių tyrimų skaičius išlieka mažas. Atsižvelgus į tai ir siekiant išsiaiškinti ikiteisminių tyrimų mažėjimo priežastis, rekomenduotinas išsamus sociologinis tyrimas, apimantis visą referavimo mechanizmo struktūros analizę.

1 pav. Pradėtų ir atliekamų ikiteisminių tyrimų skaičius pagal metus

⁴ Statistiniai duomenys ir tendencijos dėl ikiteisminių tyrimų ir teismų sprendimų pagal BK 147 („Prekyba žmonėmis“), 147¹ („Išnaudojimas priverstiniam darbui ar paslaugoms“), 147² („Naudojimosi asmens priverstiniu darbu ar paslaugomis“) ir 157 („Vaiko pirkimas arba pardavimas“) straipsnius pateikiami remiantis GP, LKPB, IRD ir NTA informacija.

⁵ Atliekamų ikiteisminių tyrimų skaičius per metus: 2017 m. – 61, 2018 m. – 54, 2019 m. – 46; pradėtų ikiteisminių tyrimų skaičius: 2017 m. – 35, 2018 m. – 14, 2019 m. – 16.

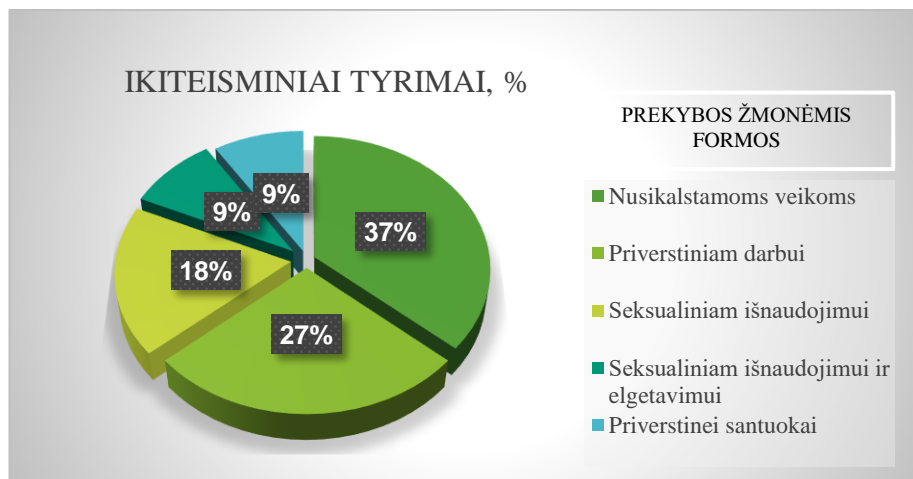
⁶ Prekybos žmonėmis aukų nustatymo, ikiteisminio tyrimo ir tarpinstitucinio bendradarbiavimo rekomendacijos. Interneto nuoroda: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/801bbb20ad5311e5b12fbb7dc920ee2c/asr>.

⁷ Kovos su prekyba žmonėmis 2017–2019 metų veiksmų planas. Interneto nuoroda: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/5b99fd306ddc11e6a014b8463e530a88>.

⁸ Third report on the progress made in the fight against trafficking in human beings (2020) as required under Article 20 of Directive 2011/36/EU on preventing and combating trafficking in human beings and protecting its victims. Interneto nuoroda: https://ec.europa.eu/anti-trafficking/sites/default/files/third_progress_report.pdf.

Iš 2020 metais 11 pradėtų ikiteisminių tyrimų **4** buvo pradėti dėl prekybos žmonėmis **nusikalstamoms veikoms**, **3** – dėl prekybos žmonėmis **priverstiniam darbui**, **2** – dėl prekybos žmonėmis **seksualiniam išnaudojimui**, **1** – dėl prekybos žmonėmis **seksualiniam išnaudojimui ir elgetavimui** bei **1** – dėl prekybos žmonėmis **priverstinei santuokai** (žr. 2 pav.).

2 pav. 2020 metais pradėtų ikiteisminių tyrimų procentas pagal nusikalstamų veikų rūšis

Lyginant 2020 metų prekybos žmonėmis išnaudojimo formų duomenis su 2016–2019 metų duomenimis, matoma, kad asmenų išnaudojimo prekybai žmonėmis formų tendencijos Lietuvoje išlieka tos pačios – priešingai nei beveik visoje Europos Sąjungoje⁹, Lietuvoje vyrauja prekybos žmonėmis ne seksualiniam išnaudojimui formos. Toliau lentelėje (žr. 1 lentelę) pateikiamos dažniau ir rečiau 2016–2020 metų ikiteisminiuose tyrimuose pasitaikiusios prekybos žmonėmis formos.

1 lentelė. Ikiteisminių tyrimų duomenys apie prekybos žmonėmis formas 2016–2020 metais Lietuvoje

Dažniau pasitaikiusios prekybos žmonėmis formos	Rečiau pasitaikiusios prekybos žmonėmis formos
✓ prekyba žmonėmis nusikalstamoms veikoms	✓ prekyba žmonėmis elgetavimui
✓ prekyba žmonėmis priverstiniam darbui	✓ prekyba žmonėmis neteisėtam įvaikinimui
✓ prekyba žmonėmis seksualiniam išnaudojimui	✓ prekyba žmonėmis sukčiavimui
✓ prekyba žmonėmis priverstinei santuokai	✓ prekyba žmonėmis kitoms seksualinio išnaudojimo formoms priverstiniam darbui

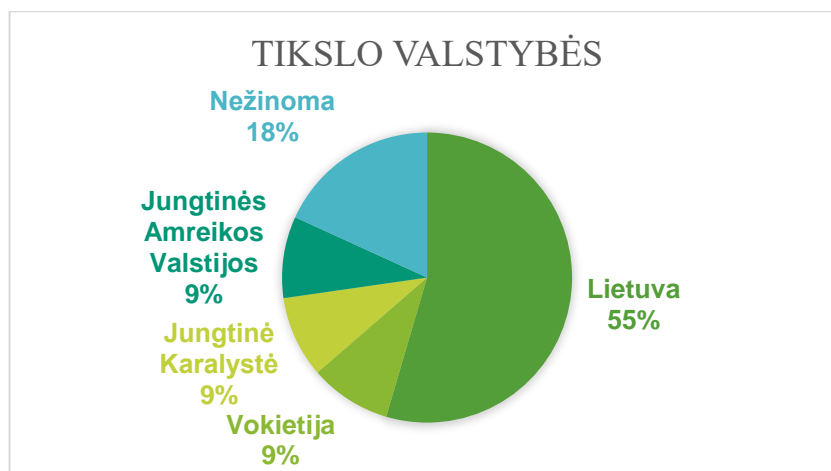
2020 metais buvo nutraukti 7 ikiteisminiai tyrimai (2019 m. – 8, 2018 m. – 12, 2017 m. – 15) dėl prekybos žmonėmis (pagal BK 147, 147² ir 157 straipsnius), kurie pradėti 2017–2019 metais: 5 ikiteisminiai tyrimai pradėti 2019 metais (pagal BK 147 ir 157 straipsnius), 1 – 2018 metais (pagal BK 147 straipsnį) ir 1 – 2017 metais (pagal BK 147² straipsnį). Priežastys dėl nutrauktų ikiteisminių

⁹ Third report on the progress made in the fight against trafficking in human beings (2020) as required under Article 20 of Directive 2011/36/EU on preventing and combating trafficking in human beings and protecting its victims. Interneto nuoroda: https://ec.europa.eu/anti-trafficking/sites/default/files/third_progress_report.pdf.

tyrimų išlieka tos pačios, kaip ir ankstesniais metais: nepadaryta veika, turinti nusikaltimo ar baudžiamojo nusižengimo požymių (Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso (toliau – BPK) 3 straipsnis), ir ikiteisminio tyrimo metu paaiškėja aplinkybės, dėl kurių baudžiamasis procesas negalimas arba ikiteisminis tyrimas sustabdomas, nenustačius nusikalstamą veiką padariusio asmens (BPK 212 straipsnis).

2020 metais Lietuvoje pradėtuose ikiteisminiuose tyrimuose minimos šios tikslo valstybės (žr. 3 pav.): **Lietuvos Respublika** (iš viso 6 ikiteisminiai tyrimai dėl prekybos žmonėmis: 3 – priverstiniam darbui, 1 – seksualiniam išnaudojimui, 1 – seksualiniam išnaudojimui ir elgetavimui, 1 – nusikalstamoms veikoms), **Vokietija** (1 ikiteisminis tyrimas dėl prekybos žmonėmis nusikalstamoms veikoms), **Jungtinė Karalystė** (1 – dėl prekybos žmonėmis priverstinei santuokai) ir **Jungtinės Amerikos Valstijos** (1 – dėl prekybos žmonėmis seksualiniam išnaudojimui). VRM pateiktuose duomenyse dviejų ikiteisminių tyrimų tikslo šalis nebuvo įvardyta.

3 pav. 2020 metų pradėtuose ikiteisminiuose tyrimuose minimos tikslo valstybės

Paminėtina, kad 2015–2020 metais pradėtuose ikiteisminiuose tyrimuose Lietuvos Respublika yra vyraujanti tikslo šalis. Iš užsienio tikslo šalių Lietuvos Respublikos piliečiai išnaudojami prekybai žmonėmis Vokietijoje ir Jungtinėje Karalystėje (dažniausiai minimos šalys ikiteisminiuose tyrimuose), Norvegijoje, Danijoje, Prancūzijoje, Ispanijoje, Nyderlanduose, Suomijoje, Jungtinėse Amerikos Valstijose, Jungtiniuose Arabų Emyratuose, Airijoje, Švedijoje, Austrijoje ir Islandijoje.

Nukentėjusieji nuo prekybos žmonėmis. 2020 metais ikiteisminiuose tyrimuose nukentėjusiais nuo prekybos žmonėmis pagal BK 147 ir 147¹ straipsnius pripažinti 24 asmenys (16 moterų, 7 vyrai ir 1 vaikas (berniukas)). Iš 24 nukentėjusių asmenų: 21 asmuo – Lietuvos Respublikos, 1 – Čekijos Respublikos (vyras), 1 – Tailando Karalystės (moteris) ir 1 – Indijos Respublikos (moteris) piliečiai.

Išsami informacija apie nukentėjusius nuo prekybos žmonėmis asmenis pagal lytį, išnaudojimo formą, tikslo valstybę ir verbavimo būdą:

9 asmenys (moterys) buvo pripažinti nukentėjusiais nuo prekybos žmonėmis seksualiniam išnaudojimui (striptizo bare, seksualinei aistrai tenkinti internetu, prostitucijai). Tikslo valstybė –

Lietuva. Verbavimo būdas – žodžiu, per skelbimus spaudoje ir internetu. *6 asmenys* (3 vyrai ir 3 moterys) buvo pripažinti nukentėjusiais nuo prekybos žmonėmis priverstiniam darbui (namų remontui, atrakcionų parke, kitur). Tikslų valstybę – Lietuva. Verbavimo būdas – žodžiu;

6 asmenys (5 vyrai ir 1 moterys) buvo pripažinti nukentėjusiais nuo prekybos žmonėmis nusikalstamoms veikoms (narkotinėms ar psichotropinėms medžiagoms platinti, alkoholio ir tabako gaminių kontrabandai). Tikslų šalis – Airija, Jungtinė Karalystė, Lietuva, Švedija. Verbavimo būdas – žodžiu;

3 asmenys (moterys) buvo pripažinti nukentėjusiais nuo prekybos žmonėmis priverstinėms santuokoms. Tikslų valstybės – Lietuva ir Jungtinė Karalystė. Verbavimo būdas – žodžiu.

Atsižvelgus į pateiktus duomenis, galima teigti, kad siekiant užverbuoti asmenis prekybai žmonėmis dažniausiai taikomas **verbavimas žodžiu, rečiau – internetu ar per spaudą**. Paminėtina, kad tik asmenys, kurie buvo išnaudojami prekybai žmonėmis seksualiniais tikslais, buvo verbuojami ne tik žodžiu, bet ir internetu ar per skelbimus spaudoje. Likę nukentėjusieji (išnaudoti prekybai žmonėmis nusikalstamoms veikoms, priverstiniam darbui ar santuokoms) buvo verbuojami žodžiu.

Įdomu pabrėžti, kad 2020 metais daugiausiai nukentėjusiųjų pripažinta dėl prekybos žmonėmis seksualiniam išnaudojimui ir priverstiniam darbui – jie buvo išnaudojami Lietuvos Respublikoje. Kaip ir ankstesniais – 2019 metais, užsienio valstybėse Lietuvos Respublikos piliečiai daugiau išnaudojami prekybai žmonėmis nusikalstamoms veikoms.

2020 metais **18 nukentėjusiųjų** nuo prekybos žmonėmis tikslų valstybė buvo **Lietuva**. Asmenys buvo išnaudojami **Vilniuje, Kaune, Panevėžyje, Palangoje, Radviliškyje, Mažeikiuose, Marijampolėje, Visagine**. Iš 18 asmenų: 9 nukentėjusieji – nuo prekybos žmonėmis seksualiniam išnaudojimui, 6 nukentėjusieji – nuo prekybos žmonėmis priverstiniam darbui, 2 nukentėjusieji – nuo prekybos žmonėmis priverstinėms santuokoms, 1 nukentėjęs (vaikas) – nuo prekybos žmonėmis nusikalstamoms veikoms, kitiems nukentėjusiesiems tikslų valstybėmis tapo: **Jungtinė Karalystė** (1 nukentėjusysis – nuo prekybos žmonėmis priverstiniai santuokai ir 1 nukentėjusysis – nuo prekybos žmonėmis nusikalstamoms veikoms), **Švedija** (4 nukentėjusieji – nuo prekybos žmonėmis nusikalstamoms veikoms).

Išsami informacija apie nukentėjusius nuo prekybos žmonėmis asmenis pagal lytį, amžių ir išnaudojimo formą:

12 nukentėjusiųjų (moterys) priklausė 21–30 metų amžiaus grupei: 8 nukentėjusieji (moterys) – nuo prekybos žmonėmis seksualiniam išnaudojimui, 1 (moteris) – nuo priverstinio darbo, 1 (moteris) – nuo nusikalstamų veikų, 2 (moterys) – nuo priverstinės santuokos;

4 nukentėjusieji (3 vyrai ir 1 moteris) priklausė 41–50 metų amžiaus grupei: 2 nukentėjusieji – nuo prekybos žmonėmis priverstiniam darbui, 2 – nuo nusikalstamų veikų;

3 nukentėjusieji (2 vyrai ir 1 moteris) priklausė 61 metų ir vyresnio amžiaus grupei: 2 nukentėjusieji – nuo prekybos žmonėmis priverstiniam darbui, 1 – nuo nusikalstamų veikų;

2 nukentėjusieji (1 vyras ir 1 moteris) priklausė 31–40 metų amžiaus grupei: 1 nukentėjusysis – nuo prekybos žmonėmis priverstiniam darbui ir 1 – nuo priverstinės santuokos;

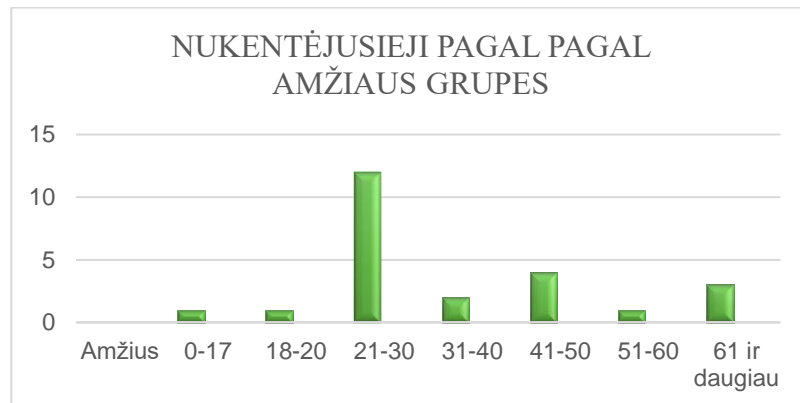
1 nukentėjusysis (vyras) priklausė 51–60 metų amžiaus grupei – nuo prekybos žmonėmis nusikalstamoms veikoms;

1 nukentėjusysis (berniukas) priklausė 0–17 metų amžiaus grupei – nuo prekybos žmonėmis nusikalstamoms veikoms;

1 nukentėjusysis (moteris) priklausė 18–20 metų grupei – nuo prekybos žmonėmis seksualiniam išnaudojimui.

Apibendrinę pateiktus duomenis matome, kad 2020 metais iš pripažintų nukentėjusiais nuo prekybos žmonėmis daugiausia nukentėjo 21–30 metų amžiaus grupės asmenys (moterys), kita pagal pažeidžiamumą nukentėjusiųjų grupė – 41–50 metų ir vyresni asmenys (žr. 4 pav.).

4 pav. 2020 metais pripažinti nukentėjusiais nuo prekybos žmonėmis pagal amžių

Pagrindinės priežastys, dėl ko galėję nukentėti asmenys priėmė prekeivių žmonėmis pasiūlymus (valios palenkimo būdas), buvo jų **pažeidžiamumas** (22 nukentėjusieji) ir **apgaulė** (15 nukentėjusiųjų), rečiau fizinis smurtas, grasinimai ir kt.

Analizuojant 2017–2019 metų nukentėjusiųjų amžiaus grupes pagal išnaudojimą prekybai žmonėmis, daugiausia nustatoma, kad nukentėjusieji pagal amžių priklauso arba jaunesnių arba vyresnių asmenų amžiaus grupėms, todėl atkreiptinas dėmesys į tai, kad švietimas ir bendroji prevencija prekybos žmonėmis srityje turi būti orientuota į visas amžiaus grupes, ypatingą dėmesį skiriant 21–30 metų amžiaus grupei ir socialiai pažeidžiamiems asmenims: su negalia (ypač merginoms ir moterims su protine negalia), turintiems nusikalstamą praeitį, laisvės atėmimo vietose esantiems asmenims, turintiems priklausomybių ir finansinių skolų).

2020 metais nukentėję nuo prekybos žmonėmis asmenys buvo verbuojami šiose Lietuvos teritorijose: **Vilniuje, Panevėžyje, Kaune, Klaipėdoje, Mažeikiuose, Zarasuose, Šalčininkuose**. Nagrinėjant 2016–2019 metų duomenis, matyti, kad tam tikros vietovės, kuriose buvo verbuojami asmenys prekybai žmonėmis, išlieka tos pačios, pvz.: Vilnius, Kaunas, Klaipėda, Panevėžys, Tauragė, tačiau šalia jų atsiranda ir kitų vietovių, kuriose minimi pavieniai prekybos žmonėmis atvejai: Kaišiadorys, Raseiniai, Jonava, Kupiškis, Šiauliai, Biržai, Šilutė, Šilalė, Kelmė, Kybartai, Vilkaviškis, Kėdainiai, Alytus. Atsižvelgus į tai, kad prekybai žmonėmis verbuojama ne tik didžiuosiuose Lietuvos miestuose, o ir pats nusikaltimas orientuotas ne tiek į vietovę, kiek į asmens statusą (socialiai pažeidžiamus asmenis), rekomenduotina prevencinę veiklą organizuoti visoje Lietuvos teritorijoje.

GP duomenimis, 2020 metais Lietuvos Respublikoje **nukentėti nuo prekybos žmonėmis galėjo 11 asmenų**.

Galėję nukentėti nuo prekybos žmonėmis pagal išnaudojimo formą, tikslo valstybę ir verbavimo būdą:

2 *asmenys* (vaikai, mergaitės) galėjo nukentėti nuo prekybos žmonėmis seksualiniam išnaudojimui. Tikslo valstybė – Lietuva. Verbavimo būdas – žodžiu (pasinaudojus asmens pažeidžiamumu);

3 *asmenys* (2 moterys ir 1 vyras) galėjo nukentėti nuo prekybos žmonėmis priverstiniam darbui. Tikslo valstybė – Lietuva. Verbavimo būdas – žodžiu (pasinaudojus asmens pažeidžiamumu);

2 *asmenys* (vaikai, mergaitės) galėjo nukentėti nuo prekybos žmonėmis elgetavimui. Tikslo šalis – Lietuva. Verbavimo būdas – žodžiu (pasinaudojus asmens pažeidžiamumu);

4 *asmenys* (2 vaikai, mergaitės ir 2 moterys) galėjo nukentėti nuo prekybos žmonėmis nusikalstamoms veikoms. Tikslo valstybės – Lietuva, Vokietija, Italija, Ispanija ir Nyderlandai. Verbavimo būdas – žodžiu (pasinaudojus asmens pažeidžiamumu).

Galėję nukentėti nuo prekybos žmonėmis pagal amžių ir išnaudojimo formą:

6 *asmenys*, galėję nukentėti nuo prekybos žmonėmis, priklausė 0–17 metų amžiaus grupei (galėjo nukentėti nuo prekybos žmonėmis seksualiniam išnaudojimui, elgetavimui, nusikalstamoms veikoms);

2 *asmenys*, galėję nukentėti nuo prekybos žmonėmis, priklausė 21–30 metų amžiaus grupei (galėjo nukentėti nuo prekybos žmonėmis nusikalstamoms veikoms);

3 *asmenys*, galėję nukentėti nuo prekybos žmonėmis, priklausė 31–40 metų amžiaus grupei (galėjo nukentėti nuo prekybos žmonėmis priverstiniam darbui).

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad visi galėję nukentėti nuo prekybos žmonėmis buvo nepilnamečiai asmenys (mergaitės) iš globos namų.

2020 metais ikiteisminiuose tyrimuose įtarimai buvo pareikšti 39 asmenims: 32 vyrams ir 7 moterims. Šiems asmenims įtarimai buvo pareikšti dėl prekybos žmonėmis, naudojimosi asmens priverstiniu darbu ar paslaugomis ir vaiko pirkimo ar pardavimo pagal BK 147, 147² ir 157 straipsnius. Iš minėtų įtariamųjų 1 asmeniui (vyrui) buvo pareikšti įtarimai dėl prekybos žmonėmis ir naudojimosi asmens priverstiniu darbu ar paslaugomis pagal BK 147 ir 147² straipsnius bei 1 asmeniui (vyrui) – dėl prekybos žmonėmis ir vaiko pirkimo ar pardavimo pagal BK 147 ir 157 straipsnius, 2 asmenims (vyrams) – dėl prekybos žmonėmis ir vaiko pirkimo ar pardavimo pagal BK 157 straipsnį. 2020 metais ikiteisminiuose tyrimuose dėl prekybos žmonėmis, naudojimosi priverstiniu darbu ar paslaugomis ir vaiko pirkimo ar pardavimo įtarimai pareikšti 38 Lietuvos Respublikos piliečiams ir 1 užsienio valstybės (Uzbekistano Respublikos) piliečiui.

2020 metais ikiteisminiuose tyrimuose daugiausia įtarimų buvo pareikšta dėl prekybos žmonėmis nusikalstamoms veikoms – 27 asmenims. 7 asmenims pareikšti įtarimai dėl prekybos žmonėmis fiktyvioms santuokoms, 3 – dėl prekybos žmonėmis seksualiniam išnaudojimui ir 2 – dėl prekybos žmonėmis priverstiniam darbui.

Įtariamieji dėl prekybos žmonėmis pagal lytį ir išnaudojimo formą:

3 *asmenims* (vyrams) įtarimai buvo pareikšti dėl prekybos žmonėmis seksualiniam išnaudojimui;

2 *asmenims* (vyrams) įtarimai buvo pareikšti dėl prekybos žmonėmis priverstiniam darbui;

27 *asmenims* (25 vyrams ir 2 moterims) įtarimai buvo pareikšti dėl prekybos žmonėmis nusikalstamoms veikoms;

7 *asmenims* (2 vyrams ir 5 moterims) įtarimai buvo pareikšti dėl prekybos žmonėmis fiktyvioms santuokoms.

2020 metais **kaltinimai** dėl prekybos žmonėmis ir vaiko pirkimo ar pardavimo pagal BK 147 ir 157 straipsnius buvo **pareikšti 16 asmenų** (1 moteriai ir 15 vyrų): 2 (vyrams) – pagal BK 157 straipsnį, 1 (vyrai) – pagal BK 147 ir 157 straipsnius ir 13 (12 vyrų ir 1 moteriai) – pagal BK 147 straipsnį.

Kaltinamieji dėl prekybos žmonėmis pagal lytį ir išnaudojimo formą:

2 *asmenims* (vyrams) kaltinimai buvo pareikšti dėl prekybos žmonėmis seksualiniam išnaudojimui (pagal BK 147 straipsnį);

10 *asmenų* (vyrų) kaltinimai buvo pareikšti dėl prekybos žmonėmis nusikalstamoms veikoms (2 asmenims – pagal BK 157 straipsnį, 1 asmeniui – pagal BK 147 ir 157 straipsnius, 7 asmenims – pagal BK 147 straipsnį);

4 *asmenims* (3 vyrams ir 1 moteriai) kaltinimai buvo pareikšti dėl prekybos žmonėmis priverstinei santuokai (pagal BK 147 straipsnį).

Įtariamųjų ir kaltinamųjų veikimo būdai (modus operandi). 2020 metais¹⁰ taip pat, kaip ankstesniais metais, vyravo šis įtariamųjų veikimo būdas: pasinaudojant apgaule bei asmenų pažeidžiamumu verbavimas daryti nusikalstamas veikas. Analizuojant prekybos žmonėmis nusikalstamų veikų ikiteisminių tyrimų duomenis, išryškėjo didesnis įtariamųjų organizuotumas suburiant organizuotas asmenų grupes, kas iš esmės lėmė ir didesnę jų įtrauktį į išnaudojimą asmenų (prekybos žmonėmis aukų) skaičių bei paties nusikalstamo reiškinių – prekybos žmonėmis masto didėjimą, platinant narkotines bei psichotropines medžiagas užsienyje, o nusikalstamu būdu gautas lėšas legalizuojant Lietuvos Respublikoje. Įtariamieji daugiau dėmesio skyrė iš nusikalstamos veikos gautoms piniginėms lėšoms investuoti į teisėtą verslą ir taip nusikalstamu būdu legalizuoti gautą turtą.

Kalbant apie kitas prekybos žmonėmis formas, veikimo būdai taikomi šie: suaugę¹¹ asmenys, pasinaudodami nukentėjusių asmenų pažeidžiamumu dėl amžiaus, kalbos nemokėjimo ir (ar) silpnų socialinių ryšių ir įgūdžių stokos, sunkios materialinės padėties (neturi darbo ar gyvenamosios vietos) ir (ar) panaudodami apgaulę – pažadėdami surasti darbą, susitikimo metu žodžiu siūlė, verbavo ir išnaudojo asmenis priverstiniam darbui, taip pat suaugę asmenys, pasinaudodami internetu, socialiniais tinklais, verbavo ir išnaudojo asmenis seksualinio išnaudojimo formoms.

Prekybos žmonėmis aukos verbuojamos panaudojus apgaulę: užmezgami artimi santykiai su nukentėjusiais (ypač su moterimis), įgyjant jų pasitikėjimą, taip pat pasinaudojama sunkia asmens materialine padėtimi, asmens naivumu, nebrandumu, patiklumu, išnaudojami riboto darbingumo bei protinį atsilikimą turintys asmenys. Nukentėjusiųjų elgesio motyvus galima aiškinti kaip bandymą susikurti menamą finansinį, materialinį ir psichologinį stabilumą bei kitas galimybes, kurių gyvenime neturėjo. Vertinant potencialaus prekyba žmonėmis įtariamo asmens socialinį portretą, paminėtina, kad, priešingai negu tokių nusikaltimų aukos, šių nusikaltimų iniciatoriai, vykdytojai yra sumanūs manipuliuotojai, pasižymintys labiau nei auka išvystytu socialiniu statusu, psichologiškai stipresni, greičiausiai turintys menką empatijos jausmą, turintys polinkį pažeisti ribas ir pasinaudoti kitais žmonėmis, siekdami savų, dažniausiai nusikalstamų, tikslų. Prekiautojai žmonėmis bei asmenys, kurie naudojosi aukų paslaugomis, dažniausiai yra darbingo amžiaus vyrai, kurių amžius 25–58 metai. Nukentėjusiųjų paslaugomis taip pat, kaip ir kaltininkai, naudojasi panašaus amžiaus ir socialinio statuso gyventojai – to paties kaimo ar aplinkinių gyvenviečių, kur padaromi tokio

¹⁰ Lietuvos Respublikos generalinės prokuratūros duomenys.

¹¹ Policijos departamento prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos duomenys.

pobūdžio nusikaltimai. Dažnai prekybos žmonėmis nusikaltimus nukentėjusiųjų atžvilgiu padaro tos pačios tautybės ir pilietybės, dažniausiai vyriškos lyties asmenys.

Teismų sprendimai, priimti Lietuvos Respublikoje 2020 metais. 2020 metais pirmosios instancijos teismams buvo **perduotos 9 baudžiamosios bylos dėl prekybos žmonėmis**, išnaudojimo priverstiniam darbui ar paslaugoms ir vaiko pirkimo arba pardavimo pagal BK 147, 147¹ ir 157 straipsnius.

Lietuvos pirmosios instancijos teismuose buvo **išnagrinėtos 5 baudžiamosios bylos** pagal BK 147 ir 147¹ straipsnius ir **nuteista 17 asmenų**: 13 asmenų – pagal BK 147 straipsnį, 3 asmenys – pagal BK 147 ir 147¹ straipsnius, 1 asmuo – pagal BK 147¹ straipsnį. Paminėtina, kad visi nuteistieji buvo vyrai. Prekybos žmonėmis formos, už kurias buvo nuteisti asmenys: dėl prekybos žmonėmis seksualiniam išnaudojimui – 2 asmenys, dėl prekybos žmonėmis priverstiniam darbui – 7 asmenys, dėl prekybos žmonėmis nusikalstamoms veikoms – 3 asmenys, dėl prekybos žmonėmis sukčiavimui – 5 asmenys.

3 iš 17 nuteistųjų buvo skirtos baudos: 1 883 eurų (pagal BK 147 straipsnį), 15 064 eurų (subendrinta pagal BK 147 ir 147¹ straipsnius) ir 18 830 eurų (subendrinta pagal BK 147 ir 147¹ straipsnius), likusiems – 14 nuteistųjų buvo skirtos laisvės atėmimo bausmės.

2020 metais pirmosios instancijos teismuose nuteistiesiems buvo skirtos laisvės atėmimo bausmės: 8 metai 6 mėnesiai (subendrinta pagal BK 147 ir 260 straipsnius), 6 metai (subendrinta pagal BK 147, 181 ir 300 straipsnius), 6 metai (subendrinta pagal BK 147, 180, 147¹, 300, 182, 300, 302 straipsnius ir ankstesniu nuosprendžiu), 5 metai (subendrinta pagal BK 147, 181, 259 ir 253 straipsnius), 5 metai (pagal BK 147), 4 metai 6 mėnesiai (pagal BK 147), 4 metai (subendrinta pagal BK 147 ir 302 straipsnius), 4 metai (pagal 147 straipsnį ir subendrinus su ankstesniu nuosprendžiu), 3 metai ir 20 MGL (753,20 euro) dydžio įmoka į Nukentėjusiųjų nuo nusikaltimų asmenų fondą (pagal 147 straipsnį).

Informacijos apibendrinimas:

✓ 2020 metais Lietuvoje buvo vykdyta 41 proc. mažiau ikiteisminių tyrimų ir pradėta 31 proc. mažiau ikiteisminių tyrimų dėl prekybos žmonėmis nei 2019 metais;

✓ 2020 metais pradėti ikiteisminiai tyrimai dėl prekybos žmonėmis nusikalstamoms veikoms (daugiausia pradėti ikiteisminių tyrimų), priverstiniam darbui, seksualiniam išnaudojimui, seksualiniam išnaudojimui ir elgetavimui, priverstinėms santuokoms;

✓ daugiausia nukentėjusių asmenų nuo prekybos žmonėmis priklausė 21-30 metų amžiaus grupei ir buvo išnaudojami prekybai žmonėmis seksualiniam išnaudojimui, priverstiniam darbui, nusikalstamoms veikoms, priverstinei santuokai;

✓ 75 proc. visų nukentėjusių asmenų nuo prekybos žmonėmis pagrindine tikslo valstybe buvo Lietuvos Respublika t. y. daugiausia nuo prekybos žmonėmis nusikaltimo nukentėta šalies viduje. Taip pat Lietuvos Respublikos piliečiai buvo išnaudojami ir užsienio šalyse: Vokietijoje, Jungtinėje Karalystėje ir Jungtinėse Amerikos Valstijose;

✓ 2020 metais nuo prekybos žmonėmis nukentėjo daugiau moterų (66 proc. visų nukentėjusiųjų) nei vyrų. Taip pat nukentėjo ir 1 nepilnametis;

✓ vietovės, kuriose buvo verbuojama išnaudoti prekybai žmonėmis: Vilnius, Panevėžys, Kaunas, Klaipėda, Mažeikiai, Zarasai, Šalčininkai;

✓ pagrindinėmis priežastimis, kodėl nukentėjusieji priėmė prekeivių žmonėmis pasiūlymus, buvo jų pažeidžiamumas (91 proc. visų nukentėjusiųjų) ir apgaulė (61 proc. visų nukentėjusiųjų);

✓ nukentėjusieji nuo prekybos žmonėmis dažniausiai buvo verbuojami žodžiu, rečiau – internetu ar per skelbimus;

✓ 2020 metais Lietuvos pirmosios instancijos teismams buvo perduotos 9 baudžiamosios bylos (55,5 proc. daugiau nei 2019 metais);

✓ pirmosios instancijos teismuose buvo išnagrinėtos 5 bylos dėl prekybos žmonėmis ir išnaudojimo priverstiniam darbui ar paslaugoms ir nuteista 17 asmenų (vyrų). Daugiausia nuteista asmenų už prekybą žmonėmis priverstiniam darbui.

II. KOVOS SU PREKYBA ŽMONĖMIS PRIEMONĖS IR VEIKSMAI

2020 metais Lietuvoje buvo vykdomos kovos su prekyba žmonėmis priemonės pagal Viešojo¹² saugumo plėtros 2015–2025 programos, patvirtintos Lietuvos Respublikos Seimo 2015 m. gegužės 7 d. nutarimu Nr. XII-1682, Viešojo¹³ saugumo plėtros 2015–2025 metų programos įgyvendinimo tarpinstitucinio veiklos plano priemonę, skirtą uždaviniui „Plėtoti veiksmingą kovą su prekyba žmonėmis“ įgyvendinti, bei pagal šią priemonę įgyvendinamą 2020 metais naujai patvirtintą Kovos su prekyba¹⁴ žmonėmis 2020–2022 metų veiksmų planą ir į šį planą neįtrauktas priemonės, kurias institucijos, įstaigos ir organizacijos įgyvendino iš bendrųjų asignavimų ir tarptautinių šaltinių, taip pat bendromis atsakingų institucijų ir organizacijų pastangomis be papildomų lėšų.

Pagalba nukentėjusiesiems ir galėjusiesiems nukentėti nuo prekybos žmonėmis, jų teisių apsauga

SADM, įgyvendindama Veiklos plano priemonę 2.3.2. „Teikti socialinę pagalbą asmenims, nukentėjusiems ir galėjusiems nukentėti nuo prekybos žmonėmis“ ir vadovaudamasi Projektu¹⁵, skirtų socialinei pagalbai asmenims, nukentėjusiems ar galėjusiems nukentėti nuo prekybos žmonėmis, teikti, atrankos konkurso organizavimo 2020–2021 metų nuostatais, patvirtintais Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2019 m. lapkričio 11 d. įsakymu Nr. A1-686, konkurso būdu skyrė finansavimą 2019 metų pabaigoje įsteigtos Nacionalinės asociacijos prieš prekybą žmonėmis (Asociacija) projektui „Kompleksinės socialinės pagalbos teikimas prekybos žmonėmis aukoms, asmenims, nukentėjusiems ar galėjusiems nukentėti nuo prekybos žmonėmis ir išnaudojimo bei prevencijos inovacijų diegimas tikslinėje organizacijoje“ įgyvendinti.

Įgyvendinant minėtą projektą, buvo finansuotos šios veiklos: a) socialinių paslaugų teikimas ir (ar) organizavimas tikslinių grupių asmenims, jų laikinas apgyvendinimas; b) projekto tikslinei grupei teikiama ir (ar) organizuojama psichologinė, teisinė, sveikatos priežiūros, švietimo pagalba; c) kita teikiama ir organizuojama socialinė pagalba pagal asmenų poreikius, susijusi su pagalba ikiteisminio tyrimo ir teismo metu, įsidarbinant ir pradėjus dirbti, asmens dokumentų tvarkymu; d) prevencinė veikla, visuomenės informavimas ir švietimas.

2020 metais kompleksinei pagalbai nukentėjusiesiems ar galėjusiesiems nukentėti nuo prekybos žmonėmis skirta iš valstybės biudžeto 240 100 eurų (2019 m. buvo skirta 190 tūkst. eurų).

Asociacijos¹⁶ duomenimis, 2020 metais **kompleksinė pagalba** buvo suteikta ar organizuota **208 asmenims** (16 asmenų mažiau nei 2019 metais (iš viso 224 asmenims)), nukentėjusiesiems ar galėjusiesiems nukentėti nuo prekybos žmonėmis: **112 vyrams ir 96 moterims** (žr. 5 pav.). Iš minėtų asmenų, kuriems buvo suteikta pagalba, yra 78 asmenys (34 vyrai ir 38 moterys (iš jų 2 mergaitės)),

¹²Viešojo saugumo plėtros 2015–2025 metų programa. Interneto nuoroda: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/ea944da0f95d11e4927fda1d051299fb>.

¹³ Viešojo saugumo plėtros 2015–2025 metų programos įgyvendinimo tarpinstitucinis veiklos planas. Interneto nuoroda: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/401816c0054d11e6a238c18f7a3f1736/asr>.

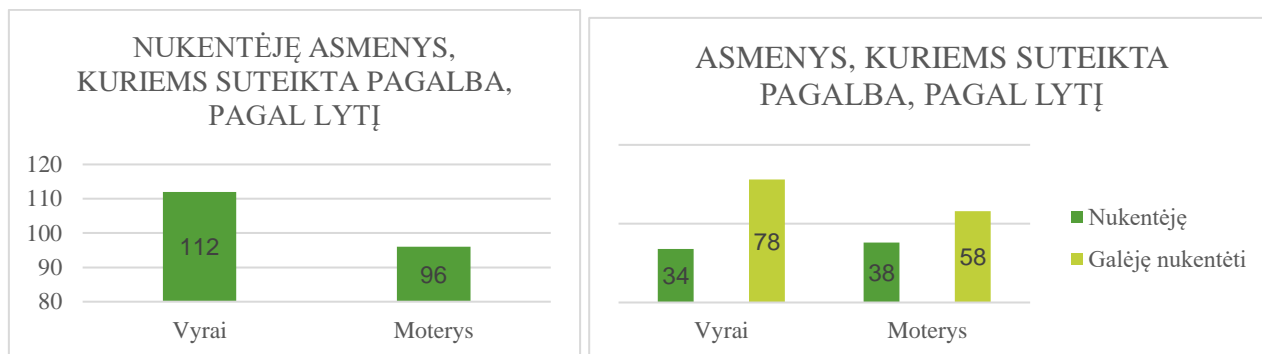
¹⁴ Kovos su prekyba žmonėmis 2020–2022 metų veiksmų planas. Interneto nuoroda: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/66466882ace511ea8aadd924aa85003?ifwid=mmceoqyd9>.

¹⁵ Projektą, skirtų socialinei pagalbai asmenims, nukentėjusiems ir galėjusiems nukentėti nuo prekybos žmonėmis, teikti, atrankos konkurso organizavimo 2020–2021 metais nuostatai. Interneto nuoroda: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/28037e90049411ea9d279ea27696ab7b>.

¹⁶ Nacionalinė asociacija prieš prekybą žmonėmis: bendrasis pagalbos tel. +370 616 91119, el. p. info@stop-trafficking.lt.

kurie pripažinti nukentėjusiais nuo prekybos žmonėmis, o 136 asmenys (78 vyrai (iš jų 6 berniukai) ir 58 moterys (iš jų 6 mergaitės)) laikomi prekybos žmonėmis aukomis (nustatyti NVO) ir galėjo nukentėti nuo prekybos žmonėmis¹⁷ (žr. 5 pav.). Amžiaus grupės, kurioms dažniausiai buvo teikiama psichosocialinė pagalba – 21–50 metų asmenys.

5 pav. Asmenys, kuriems 2020 metais buvo suteikta pagalba pagal lytį ir skaičių

Psichosocialinė pagalba buvo suteikta asmenims, pripažintiems nukentėjusiais nuo prekybos žmonėmis priverstiniam darbui (27 asmenys: 12 vyrų ir 15 moterų), nusikalstamoms veikoms (26 asmenys: 22 vyrai ir 4 moterys), seksualiniam išnaudojimui (20 asmenų (moterys)) ir fiktyvioms santuokoms (2 moterys). Daugiausia pagalbos buvo suteikta asmenims, galėjusiems nukentėti nuo prekybos žmonėmis priverstiniam darbui (83 asmenys: 61 vyras ir 22 moterys), seksualiniam išnaudojimui (22 asmenys (moterys)) ir nusikalstamoms veikoms (19 asmenų: 16 vyrų ir 3 moterys). Taip pat pagalba buvo suteikta ir po keletą asmenų, galėjusių nukentėti nuo prekybos žmonėmis sukčiavimui (2 asmenys: 1 vyras ir 1 moteris) ir priverstinėms santuokoms (4 asmenys (moterys)).

Iš minėtų 208 asmenų, kuriems buvo suteikta psichosocialinė pagalba, 73 asmenims (33 vyrams ir 40 moterims), nukentėjusiems nuo prekybos žmonėmis, ir 21 asmeniui (5 vyrams ir 16 moterų), galėjusiems nukentėti nuo prekybos žmonėmis, buvo išduoti leidimai laikinai gyventi Lietuvoje. Atkreiptinas dėmesys, kad, MD duomenimis, buvo išduotas tik 1 leidimas laikinai gyventi prekybos žmonėmis arba priverstinio darbo aukai, bendradarbiaujančiai su ikiteisminio tyrimo įstaiga arba teismu – Kolumbijos pilietei, kuri galėjo nukentėti nuo prekybos žmonėmis seksualiniam išnaudojimui (ji priklauso 31–40 metų amžiaus grupei).

¹⁷ Galėjusiais nukentėti nuo prekybos žmonėmis asmenimis laikomi tie, kurie nesikreipė į teisėsaugos institucijas ir dėl jų nebuvo pradėtas ikiteisminis tyrimas.

2 lentelė. Suteiktos pagalbos priemonės pagal jų rūšį ir aktualumą

Nr.	Pagalbos priemonės pavadinimas	Pagalbos priemonių, iš viso	Nukentėję nuo prekybos žmonėmis asmenys	Galėję nukentėti nuo prekybos žmonėmis asmenys (nustatyti NVO)
1.	Aprūpinimas būtiniaisiais daiktais	206	75	131
2.	Integracija į visuomenę	119	41	78
3.	Asmens dokumentų tvarkymas	107	39	68
4.	Teisinė pagalba	101	32	69
5.	Psichologinė pagalba	98	18	80
6.	Pagalba organizuojant išsilavinimą ir įsidarbinant	87	21	66
7.	Laikinas apgyvendinimas	73	24	49
8.	Medicininė pagalba	60	28	32
Pagalbos priemonių, iš viso		851	278	573

2020 metais nukentėjusiems ar galėjusiems nukentėti nuo prekybos žmonėmis asmenims buvo **suteikta 851 pagalbos priemonė**¹⁸(žr. 2 lentelę). Iš 2 lentelėje pateiktų duomenų matyti, kad dažniausiai NVO nukentėjusiems ar galėjusiems nukentėti nuo prekybos žmonėmis aukoms teikia šią pagalbą: aprūpina būtiniaisiais daiktais (206 asmenys), integruoja į visuomenę (119 asmenų), tvarko asmens dokumentus (107 asmenys), suteikia teisinę (101 asmuo) ir psichologinę pagalbą (98 asmenys). Kalbant apie pagalbos trukmę nukentėjusiems ar galėjusiems nukentėti nuo prekybos žmonėmis, ji daugiausiai teikiama asmenims 3–6 mėnesius ir ilgiau (iš viso suteikta pagalba 191 asmeniui).

Atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad NVO padedant 2020 metais į rinką buvo integruoti 74 asmenys, nukentėję ar galėję nukentėti nuo prekybos žmonėmis.

Apibendrinus pateiktus duomenis, įdomu tai, kad 2020 metais buvo skirta 26 proc. daugiau valstybės biudžeto lėšų nukentėjusiems ar galėjusiems nukentėti nuo prekybos žmonėmis psichosocialinei pagalbai suteikti, suteikta pagalba 7 proc. mažiau asmenų ir suteikta 44 proc. mažiau pagalbos priemonių nukentėjusiems nuo šio socialinio reiškinių.

2020 metais Nacionalinės švietimo agentūros parengti specialistai darbui su prekyba žmonėmis, patyčių ir smurto prevencija¹⁹ suteikė **psichologinę pagalbą 4 asmenims** (moterims), nukentėjusiems nuo prekybos žmonėmis, ir **7 asmenims** (moterims), galėjusiems nukentėti nuo prekybos žmonėmis, taip pat **27 asmenims (moterims), galėjusiems nukentėti nuo prekybos žmonėmis, buvo suteiktos socialinių įgūdžių ugdymo ir palaikymo paslaugos.**

¹⁸ 2017 m. buvo suteiktos 1 055 pagalbos priemonės 2 019 asmenų, 2018 m. – 1 564 pagalbos priemonės 239 asmenims, 2019 m. – 1 521 pagalbos priemonė 224 asmenims.

¹⁹ Specialistai, konsultuojantys prekybos žmonėmis, patyčių bei smurto prevencijos klausimais. Interneto nuoroda: <https://www.nsa.smm.lt/wp-content/uploads/2020/12/Prekybos-zmonemis-prevencijos-konsultantai.pdf>.

Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnybos duomenis, vadovaujantis Lietuvos Respublikos valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymu, **antrinė teisinė pagalba²⁰ 2020 metais buvo suteikta penkiose bylose 4 nukentėjusiesiems nuo prekybos žmonėmis nusikalstamų veikų.** Išsamesnių duomenų apie pareiškėjų lytį, amžių ar išnaudojimo rūšį pateikta nebuvo.

2020 metais **konsulinė pagalba** buvo suteikta **11 Lietuvos Respublikos piliečių, galėjusių nukentėti užsienio valstybėse nuo prekybos žmonėmis** (5 asmenims – LR ambasadoje Jungtinėje Karalystėje, 3 asmenims – LR konsulate Valensijoje, 1 asmeniui – LR ambasadoje Vokietijoje, 1 asmeniui – LR ambasadoje Švedijoje, 1 asmeniui – LR ambasadoje Airijoje). Iš 11 galėjusių nukentėti nuo prekybos žmonėmis asmenų 6 asmenims buvo suteikta neatlygintina materialinė pagalba (3 asmenims – LR konsulate Valensijoje, 2 asmenims – LR ambasadoje Jungtinėje Karalystėje, 1 asmeniui – LR ambasadoje Vokietijoje). Iš viso neatlygintinai materialinei pagalbai suteikti buvo skirta 1 163,81 euro: 5 asmenims suteiktas laikinas apgyvendinimas, 5 asmenims padėta tvarkyti dokumentus ir 8 asmenims organizuotas sugrįžimas į Lietuvą.

Galėję nukentėti nuo prekybos žmonėmis asmenys priklausė šioms amžiaus grupėms: 18–20 m. – 3 asmenys (2 vyrai ir 1 moteris); 21–30 m. – 3 asmenys (vyrai); 31–40 m. – 3 asmenys (vyrai); 41–50 m. – 1 asmuo (vyras); 60 m. ir vyresni – 1 asmuo (vyras). Pagal išnaudojimo formą galėję nukentėti nuo prekybos žmonėmis asmenys pasiskirsto taip: 10 asmenų – nuo prekybos žmonėmis priverstiniam darbui ir 1 asmuo – nuo prekybos žmonėmis nusikalstamoms veikoms. Minėti asmenys, siekiant juos išnaudoti prekybai žmonėmis, buvo verbuojami žodžiu.

Paminėtina, kad Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministro 2020 m. lapkričio 17 d. įsakymu Nr. V-334 buvo patvirtintas Prekybos žmonėmis aukų užsienio valstybėse nustatymo, pagalbos joms teikimo ir lėšų grįžtančioms aukoms ir prekybos žmonėmis prevencijos priemonėms naudojimo tvarkos²¹ aprašas (Aprašas). Apraše nuodugniai reglamentuoti konsulinio pareigūno veiksmai, atliekant prekybos žmonėmis aukų užsienio valstybėje nustatymo procedūrą, patikslintas laikas, per kurį priimamas sprendimas teikti materialinę pagalbą (1 d. d.) į Lietuvą grįžtančiai aukai, taip pat teisės aktas sudarė prielaidas teikti efektyvesnę ir labiau koordinuotą pagalbą prekybos žmonėmis aukoms, ją derinant su kitomis kompetentingomis institucijomis bei NVO.

Prekybos žmonėmis prevencija

Nepaisant COVID-19 pandemijos apribojimų, 2020 metais prekybos žmonėmis prevenciją vykdė: URM, VRM, VTAIT, UŽT, Lietuvos policija, VDI ir NVO. Prevencijai užtikrinti buvo vykdomos tokios priemonės, kaip informacijos apie prekybos žmonėmis grėsmes ir kontaktinius pagalbos duomenis sklaida institucijų interneto puslapiuose, platintos skrajutės, organizuoti

²⁰ Antrinė teisinė pagalba – dokumentų rengimas, gynyba ir atstovavimas bylose, įskaitant vykdymo procesą, atstovavimas išankstinio ginčų sprendimo ne teisme atvejais, jeigu tokią tvarką nustato įstatymai ar teismo sprendimas. Antrinė teisinė pagalba taip pat apima bylinėjimosi išlaidų bylose, išnagrinėtose civilinio proceso tvarka, ir išlaidų konstitucinės justicijos bylose atlyginimą, su bylos nagrinėjimu administracinio proceso tvarka susijusių išlaidų, administracinių nusižengimų bylų nagrinėjimo teisme išlaidų ir su baudžiamojoje byloje pareikšto civilinio ieškinio nagrinėjimu susijusių išlaidų atlyginimą.

²¹ Prekybos žmonėmis aukų užsienio valstybėse nustatymo, pagalbos joms teikimo ir lėšų grįžtančioms aukoms ir prekybos žmonėmis prevencijos priemonėms naudojimo tvarkos aprašas. Interneto nuoroda: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/c54d52622efb11eb8c97e01ffe050e1c?jfwid=mmceoqyd9>.

informaciniai renginiai ir darbo sektorių patikrinimai. Informacija apie institucijų ir organizacijų vykdytas prevencines priemones pateikiama toliau.

URM Lietuvos Respublikos diplomatinėms atstovybėms ir konsulinėms įstaigoms išplatino NAPPŽ pateiktą informaciją apie 24/7 veikiančią pagalbos telefonu liniją pranešimams apie prekybos žmonėmis atvejus ir aukas. Informacija apie šią pagalbos liniją ir prekybos žmonėmis prevencinius klippus paskelbta URM sukurtame interneto svetainės puslapyje „Pagalba prekybos žmonėmis aukoms“²². Šiame puslapyje pateiktą informaciją LR diplomatinės atstovybės ir konsulinės įstaigos paragintos perkelti į savo tinklalapius ir feisbuko paskyras.

VTAIT viešino informaciją apie prekybą vaikais bei galimus pagalbos būdus VTAIT linijos vaikams interneto svetainėje²³. Apsilankiusieji interneto svetainėje turi galimybę susipažinti su informacija apie prekybą žmonėmis (vaisiais), o atpažinus prekybos žmonėmis požymius sudaryta galimybė kreiptis pagalbos dėl savęs ar kito vaiko. Taip pat VTAIT organizavo informacinių lankstinukų vaikams apie prekybos žmonėmis problematiką sukūrimą ir išleidimą (15 000 vnt.). Ši priemonė orientuota į 12–17 metų amžiaus vaikų, kurie gyvena vaikų globos namuose, grupę. Ši priemonė leis padidinti informuotumą apie tai, kas yra prekyba žmonėmis, kur kreiptis konsultacijos ir (ar) pagalbos nukentėjus.

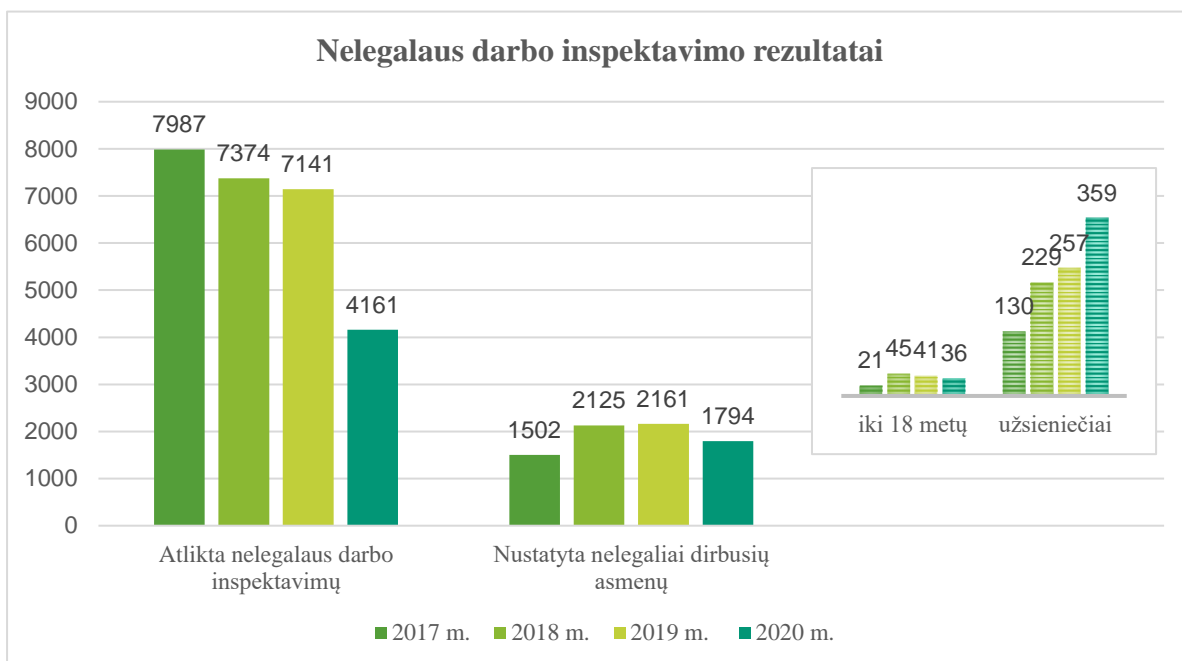
Šiaulių apskrities Vyriausiojo policijos komisariato (VPK) bei Šiaulių miesto ir rajono PK pareigūnai tęsė veiklą, susijusią su moksleivių ir jaunimo švietimu, – skaitė pranešimus Šiaulių apskrities mokyklose, profesinio lavinimo mokyklose bei globos namuose apie prekybos žmonėmis verbavimo būdus, išnaudojimo formas. Teikė informaciją, kaip nepakliūti į prekiautojų žmonėmis pinkles, nurodė kontaktus, kur kreiptis tokiais atvejais.

UŽT, atsižvelgdama į tai, kad atsiranda vis daugiau prekybos žmonėmis ir jų verbavimo atvejų, parengė informaciją apie galimas situacijas ir grėsmes bei jų prevencijos galimybes. Ši informacija paviesta UŽT svetainės rubrikoje „Kova su prekyba žmonėmis“ ir išsiųsta UŽT registruotiems darbo ieškantiems asmenims.

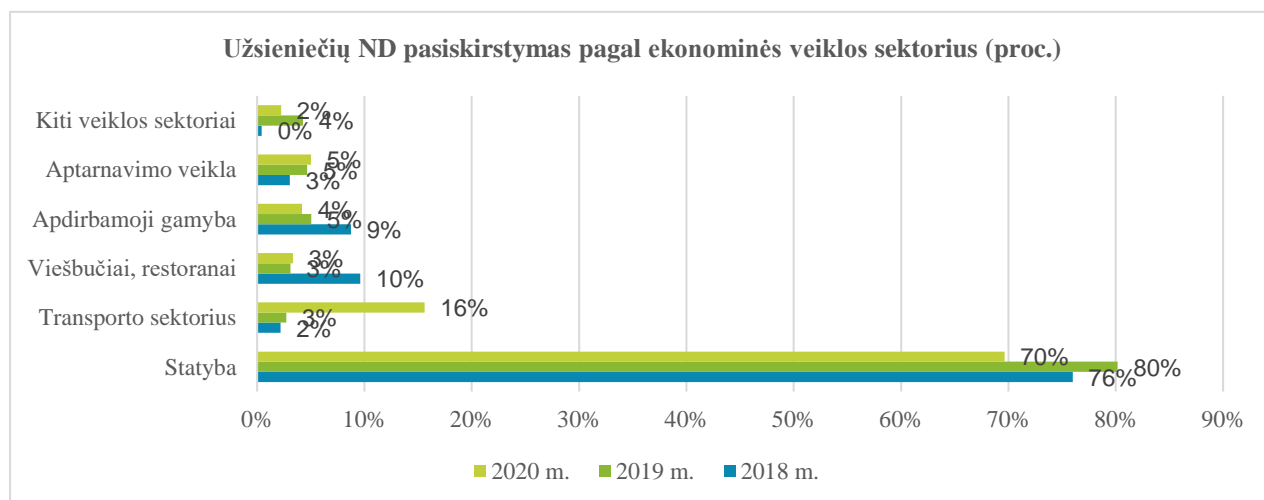
2020 metais VDI, vykdydama nelegalaus darbo kontrolės veiksmus, atliko 4 794 (2019 m. – 7 141) patikrinimus įvairiuose ekonominės veiklos sektoriuose. Jų metu buvo nustatyti 1 794 (2019 m. – 2 161) nelegaliai (neteisėtai) dirbę asmenys, iš jų 359 (2019 m. – 257) trečiųjų šalių piliečiai, tai sudaro 20 proc. (2019 m. – 10,59 proc.) visų nustatytų nelegaliai (neteisėtai) dirbusių asmenų skaičiaus, t. y. 2020 metais jų buvo 89 proc. daugiau nei 2019 metais.

²² Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerijos interneto puslapis: <https://keliauk.urm.lt/>.

²³ Vaikų linijos interneto svetainė: <http://www.pagalbavaikams.lt/lt.php/pagalba/prekyba-zmonemis>.

2020 metais daugiausia nelegaliai (neteisėtai) dirbusių trečiųjų šalių piliečių buvo nustatyta ekonominės veiklos sektoriuose: statybos sektorius (250 asmenų, arba 25,4 proc. visų nelegaliai (neteisėtai) nustatytų asmenų skaičiaus šiame sektoriuje (983 asmenys)), transporto sektorius (56

asmenys), apdirbamosios gamybos sektorius (15 asmenų). Pažymėtina, kad didžioji dalis nustatytų užsieniečių dirbo statybos sektoriuje, kuris šalyje išlieka pačiu rizikingiausiu tiek dėl nelegalaus darbo, tiek dėl darbuotojų saugos ir sveikatos. Didelis skaičius nelegaliai dirbančių asmenų nustatomas transporto sektoriuje.

Taip pat stebima tendencija, kad nelegaliai dirbančių užsieniečių vis daugiau nustatoma apdirbamojoje pramonėje.

2020 metais iš 359 nustatytų nelegaliai dirbusių užsieniečių 301 dirbo įmonėse, t. y. dirbo be nustatyta tvarka sudarytų darbo sutarčių, 56 užsieniečiai vykdė neregistruotą individualią veiklą pas fizinius asmenis, dažniausiai prie individualių namų statybų, arba vykdė namų ir butų remonto darbus. Taip pat buvo nustatyti 2 užsieniečiai, dirbę nelegaliai pas ūkininkus. Pas Lietuvos fizinius asmenis dažniausiai nustatomi nelegaliai dirbę ukrainiečiai, kurie į Lietuvos Respubliką buvo atvykę

savo iniciatyva, pasinaudodami beviziu režimu. Apie 57 proc. nustatytų nelegaliai (neteisėtai) dirbusių užsieniečių sudaro Ukrainos Respublikos piliečiai. Pažymėtina, kad nelegaliai (neteisėtai) dirbę Ukrainos piliečiai daugiausiai buvo nustatyti statybos sektoriuje.

2020 m. spalio 16 d., minint Europos Sąjungos kovos su prekyba žmonėmis dieną, VRM kartu su Lietuvos policijos bendruomenės pareigūnų Neformalaus bendradarbiavimo tinklu prieš prekybą žmonėmis ir nevyriausybinių organizacijomis Vilniaus, Kauno, Klaipėdos, Panevėžio ir Tauragės didžiosiose miestų aikštėse prisidėjo organizuojant performansus, skirtus supažindinti su prekybos žmonėmis formomis ir pavojais bei Nacionalinės asociacijos prieš prekybą žmonėmis įsteigta nauja visą parą veikiančia pagalbos telefonu linija +370 616 91119 (per ją galima pranešti apie prekybos žmonėmis atvejus ir (arba) aukas). Taip pat šia proga VRM pagamino ir išplatino apie 65 tūkst. prevencinių kortelių apie prekybą žmonėmis 42 institucijoms visoje Lietuvoje. Taip pat, minint Europos Sąjungos kovos su prekybos žmonėmis dieną ir siekiant išviešinti performansus, organizuoti informacinę kampaniją ir informuoti Lietuvos Respublikos piliečius (taip pat Lietuvos Respublikos piliečius, gyvenančius užsienyje) apie galimus prekybos žmonėmis pavojus ir jų formas, populiariausiose Lietuvos radijo stotyse „M1“ ir „Lietus“ 2020 m. spalio 13–18 d. buvo transliuota VRM užsakymu sukurta socialinė reklama. Preliminariai šią socialinę reklamą galėjo išgirsti per 50 tūkst. Lietuvos Respublikos piliečių, gyvenančių visame pasaulyje. Be to, Lietuvos nacionalinio radijo ir televizijos eteryje 2020 m. spalio 18–lapkričio 1 d. buvo transliuota VRM užsakymu sukurta socialinė reklama (4 vaizdo klipai) apie prekybą žmonėmis nusikalstamoms veikoms, seksualiniam išnaudojimui, priverstiniam darbiui ir priverstinėms santuokoms.

2020 metais NVO²⁴, įgyvendindamos projektus, vykdė 138 prevencines ir informavimo veiklas (konferencijos; apskritojo stalo diskusijos; susitikimai, mokymai; socialinės akcijos pasitelkiant socialinius tinklus). Renginiuose dalyvavo per 500 asmenų.

Kvalifikacijos tobulinimas

2020 metais, nepaisant COVID-19 pandemijos sukeltų sunkumų (bendravimo apribojimų), ir toliau buvo tobulinama specialistų, kurie dėl savo darbo specifikos susiduria ar gali susidurti su asmenimis, nukentėjusiais ar galinčiais nukentėti nuo prekybos žmonėmis, kvalifikacija. Kvalifikaciją tobulino (mokėsi atpažinti prekybos žmonėmis aukas ir nukreipti reikiamai pagalbai) konsuliniai pareigūnai, vaiko teisių apsaugos specialistai, prokurorai, pasienio ir policijos pareigūnai, darbo inspektoriai. Institucijų ir organizacijų vykdytų mokymų pavyzdžiai pateikiami toliau.

URM organizavo konsulinių pareigūnų, išvykstančių į Lietuvos Respublikos diplomatinės atstovybes ir konsulines įstaigas vykdyti konsulinių funkcijų, mokymus, skirtus prekybos žmonėmis aukoms nustatyti ir pagalbai joms teikti. Dėl Lietuvoje paskelbto karantino mokymai buvo perkelti į nuotolinių mokymų platformą „Moodle“, juose dalyvavo 38 konsuliniai pareigūnai. Taip pat su naujo kurso „Prekyba žmonėmis ir jos prevencija“ medžiaga susipažino 68 Lietuvos Respublikos diplomatinėse atstovybėse ir konsulinėse įstaigose dirbantys raštvedžiai.

VRM pirmininkaujant Baltijos jūros valstybių tarybos Kovos su prekyba žmonėmis darbo grupei buvo organizuotas tarptautinis seminaras „Diasporos atsakomybė ir vaidmuo stabdant prekybą

²⁴ Klaipėdos socialinės ir psichologinės pagalbos centras, Pagalbos moterims linija 880 066 366, 24/7el. p. pagalba@moteriai.lt, bendras telefonas +370 5 248 3373 (darbo dienomis 9.00–17.00 val.), 8 652 98 187 (24/7 (visomis dienomis)). Nemokama pagalbos linija 8 800 26161 (darbo dienomis 9.00–16.00 val.), tarptautinė karštoji linija dėl dingusių vaikų 116 000 visą parą, el. p.: centras@missing.lt, atsakoma iš karto arba tą pačią dieną.

žmonėmis“. Atsižvelgus į didėjantį diasporų antplūdį į Europos Sąjungos šalis, buvo norima išsiaiškinti, kodėl Lietuvos Respublika šiems emigrantams yra tranzitinė šalis ir kur toliau iš Lietuvos pasišalina šie asmenys. Seminaro metu Baltijos šalių teisėsaugos pareigūnai ir darbo inspektoriai taip pat perėmė Nyderlandų Karalystės ir Lenkijos pareigūnų darbo patirtį, susijusią su faktoriais ir veiksniais, lemiančiais prekybą žmonėmis priverstiniam darbui, nusikalstamoms veikoms ir seksualiniam išnaudojimui Azijos ir Afrikos diasporose, įsikūrusiose Europos Sąjungos šalyse.

2020 metų gruodžio mėnesį VRM organizavo seminarą tema „Prekyba žmonėmis. Kompleksinė pagalba nukentėjusiesiems. Prevencija“. Seminaro metu buvo pristatyta VRM užsakyta naujai sukurta prekybos žmonėmis mokymų platforma²⁵. Ši platforma skirta plataus spektro specialistams susipažinti su prekyba žmonėmis, jos formomis. Seminare dalyvavo per 250 dalyvių iš įvairių institucijų (teisėsaugos pareigūnai, savivaldybių darbuotojai, psichologai ir socialiniai darbuotojai, konsulai, advokatai, teisėjai). Šiuo metu mokymų platformoje užsiregistravę ir savarankiškai studijuoja prekybos žmonėmis situaciją per 200 įvairių sričių specialistų.

2020 metais VTAIT vykdė mokymus 36 vaiko teisių specialistams tema „Prekybos vaikais aukų atpažinimas, pagalbos poreikio vertinimas bei pagalbos teikimas“. Mokymų paskirtis – suteikti specialistams teorinių žinių ir praktinių įgūdžių, reikalingų nustatant galimas prekybos vaikais aukas, užtikrinant nepilnamečių, nukentėjusių nuo prekybos žmonėmis, saugumą ir reikalingos pagalbos teikimą.

GP organizuotame nuotoliniame seminare „Pabėgėlių apsauga ir prekybos žmonėmis aukų apsauga: sąveika, valstybės pozityvios pareigos ir taikytinos garantijos“ buvo aptariamose šios temos: pabėgėlių apsauga ir kova su prekyba žmonėmis: taikytini tarptautiniai ir Europos Sąjungos standartai bei jų santykis, pabėgėlio sąvoka ir jos taikymas prekybos žmonėmis aukoms, valstybės pareiga nustatyti prekybos žmonėmis aukas migrantų sraute ir suteikti joms reikalingą apsaugą ir pagalbą, taikytinos garantijos prieglobsčio procedūroje, prekybos žmonėmis prevencija ir nacionalinės prieglobsčio sistemos atsakas į ją. GP organizuotame seminare be prokurorų taip pat dalyvavo 28 VSAT dalyviai, iš jų – 10 asmenų iš URC.

2020 metų lapkričio mėnesį VSAT nuotolinio mokymosi platformoje „Moodle“ surengė kvalifikacijos tobulinimo kursą „Kova su prekyba žmonėmis“ 34 VSAT struktūrinių padalinių pareigūnams. Mokymu metu buvo siekta suteikti specialių įgūdžių pareigūnams, atliekantiems patikrinimus kertant valstybės sieną, ugdyti pareigūnų gebėjimus identifikuoti galimas prekybos žmonėmis aukas, taip pat ir įtariamus prekyautojus, tobulinti pareigūnų gebėjimus atlikti pirminę prekybos žmonėmis aukos apklausą.

UŽT organizavo 10 mokymų tema „Kova su prekyba žmonėmis“ (asmenų, galėjusių nukentėti ar nukentėjusių nuo prekybos žmonėmis, atpažinimas (nustatymas), bendravimo su jais ir pagalbos jiems teikimo principai) 197 UŽT klientų aptarnavimo skyrių specialistams.

Nacionalinė švietimo agentūra organizavo prekybos žmonėmis prevencijos srityje dirbančių specialistų supervizijas. Šio renginio metu 120 specialistų, galinčių konsultuoti ir vykdyti prevencines veiklas prekybos žmonėmis klausimais skirtingose Lietuvos savivaldybėse, tobulino savo profesinę kvalifikaciją.

2020 m. rugpjūčio 1 d. VDI Vilniaus teritoriniame skyriuje įsteigta bandomoji specializuota kontrolės ir prevencijos prekybos žmonėmis priverstiniam darbui inspektorių grupė. Šios grupės

²⁵ Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos nuotolinis prekybos žmonėmis kursas. Interneto nuoroda: <https://pzmokymai.vrm.lt/>.

paskirtis – analizuoti nustatytus galimus priverstinio darbo atvejus, kaupti ir sisteminti informaciją apie juos, rinkti įrodymus ir juos perduoti ikiteisminio tyrimo institucijai. Minima grupė taip pat padės formuoti prekybos žmonėmis darbo išnaudojimo tikslais praktiką ir geriau identifikuoti potencialias prekybos žmonėmis aukas. 2020 metais grupė bendravo su NVO, policijos pareigūnais, atsakingais už prekybos žmonėmis kontrolę bei prevenciją.

NTA įtraukė į baudžiamąsias bylas nagrinėjančių teismų teisėjų mokymo programas temą „Bylų dėl prekybos žmonėmis aktualijos“. Mokymai pagal šią programą 2020 metais vyko du kartus.

Taip pat 2020 metais NTB vykdė būsimų mokymų medicinos specialistams parengiamuosius darbus. Planuojama padedant užsienio ekspertams organizuoti mokymus organų transplantacijos srityje dirbantiems medicinos specialistams.

Tarpinstitucinis ir tarptautinis bendradarbiavimas

Kovos su prekyba žmonėmis koordinavimas. Lietuvoje kovos su prekyba žmonėmis veiksmų ir priemonių įgyvendinimo koordinavimą atlieka Kovos su prekyba žmonėmis koordinavimo komisija²⁶ (Komisija). 2020 metais dėl COVID-19 pandemijos ir didelio Lietuvos Respublikos Vyriausybės užimtumo šiuo klausimu Komisija sušaukė tik vieną kovai su prekyba žmonėmis skirtą posėdį – spalio 20 dieną. Šio posėdžio metu buvo aptarta kovos su prekyba žmonėmis situacija Lietuvoje 2019 metais, Jungtinių Amerikos Valstijų vertinimo, COVID-19 pandemijos įtakos prekybai žmonėmis, konsulinės praktikos ir kiti klausimai, kad institucijos ir ministerijos toliau užtikrintų Lietuvos pažangą prekybos žmonėmis srityje.

Siekdama stiprinti prekybos žmonėmis koordinavimą vietos savivaldos lygmeniu, VRM²⁷, vykdydama tarptautinį projektą „STROM – savivaldybių vaidmens kovojant su prekyba žmonėmis Baltijos jūros regione stiprinimas“ (STROM II), parengė savivaldybėms kovos su prekyba žmonėmis koordinavimo tvarkos aprašo pavyzdį. Jį pagal poreikį papildžius, patikslinus pasiūlė patvirtinti didžiosioms savivaldybėms ir savivaldybėms, kuriose nustatomos prekybos žmonėmis aukos.

2020 metais suformavusios kovos su prekyba žmonėmis koordinavimo komisijas ar paskyrusios koordinuojantį asmenį savivaldybėse buvo 21 savivaldybė (iš 47 savivaldybių, pateikusių informaciją): Anykščių r., Elektrėnų, Ignalinos r., Jurbarko r., Kaišiadorių r., Kalvarijos, Klaipėdos, Lazdijų r., Marijampolės, Pakruojo r., Panevėžio, Radviliškio r., Raseinių r., Rokiškio r., Šiaulių r., Šilutės r., Tauragės r., Telšių r., Ukmergės r., Utenos r., Vilniaus r. Kovos su prekyba žmonėmis priemonės, pvz., organizavo informacinius renginius ar dalijo prevencines skrajutes, vykdė 28 savivaldybės: Akmenės r., Anykščių r., Druskininkų, Elektrėnų, Ignalinos r., Jonavos r., Jurbarko r., Kaišiadorių r., Kalvarijos, Klaipėdos, Klaipėdos r., Lazdijų r., Marijampolės, Pakruojo r., Palangos, Panevėžio, Raseinių r., Rokiškio r., Šakių r., Šiaulių, Šiaulių r., Šilutės r., Švenčionių r., Ukmergės r., Utenos r., Vilniaus, Vilniaus r., Visagino. 20 savivaldybių darbuotojai tobulino kvalifikaciją kovos su prekyba žmonėmis srityje: Akmenės r., Anykščių r., Elektrėnų, Ignalinos r., Jonavos r., Joniškio r., Jurbarko r., Kaišiadorių r., Kalvarijos, Lazdijų r., Panevėžio, Raseinių r., Rokiškio r., Šiaulių, Šiaulių r., Šilutės r., Skuodo r., Telšių r., Ukmergės r., Vilniaus r. Paminėtina, kad 2020 metais tik 14 savivaldybių visai nebuvo įgyvendintos priemonės prieš prekybą žmonėmis:

²⁶Kovos su prekyba žmonėmis koordinavimo komisija. Interneto nuoroda: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/631e9ab083b811e6b969d7ae07280e89/asr>.

²⁷ 2017 metų gruodžio 8 d. raštas Nr. 1D-6490 „Dėl savivaldybės kovos su prekyba žmonėmis koordinavimo aprašo pavyzdžio“.

Akmenės r., Anykščių r., Elektrėnų, Ignalinos r., Jonavos r., Joniškio r., Jurbarko r., Kaišiadorių r., Kalvarijos, Lazdijų r., Panevėžio, Raseinių r., Rokiškio r., Šiaulių, Šiaulių r., Šilutės r., Skuodo r., Telšių r., Ukmergės r., Vilniaus r.

Kitos tarpinstitucinio bendradarbiavimo priemonės. Taip pat buvo vykdomos ir kitos institucijų bendradarbiavimą skatinančios kovos su prekyba žmonėmis srityje priemonės:

- ✓ 2020 metų rugsėjo 14–18 d. VDI inspektoriai kartu su policijos pareigūnais dalyvavo Europos policijos biuro – Europol – organizuotoje patikrinimų (organizavo patikrinimus žemės ūkio, statybos, viešojo maitinimo ir kitų rizikingų ekonominių veiklų dėl prekybos žmonėmis nelegaliam (neteisėtam) trečiųjų šalių piliečių darbui kontrolės) savaitėje dėl prekybos žmonėmis priverstiniam darbui. Akcijos metu buvo atlikti 62 neplaniniai patikrinimai, kurių metu nustatyti 29 nelegaliai (neteisėtai) dirbę asmenys. Surinkta informacija perduota Europolui;

- ✓ siekiant palengvinti prokurorų ir ikiteisminio tyrimo pareigūnų, besispecializuojančių prekybos žmonėmis ikiteisminiuose tyrimuose bendradarbiavimą, buvo įkurta elektroninė platforma, skirta dalytis gerąja praktika ir aptarti problemines situacijas;

- ✓ pasirašyta VDI ir NAPPŽ bendradarbiavimo sutartis. Bendradarbiavimo sutartimi siekiama stiprinti prekybos žmonėmis priverstiniam darbui ir šiuolaikinei vergovei prevenciją ir suteikti pagalbą nukentėjusiems asmenims. Abi pusės įsipareigojo keistis informacija nustatant priverstinio darbo atvejus. Nustatytoms galimos prekybos žmonėmis priverstiniam darbui aukoms bus suteikta socialinė, psichologinė pagalba ar saugus prieglobstis. NAPPŽ praneš VDI apie sužinomus darbinio išnaudojimo atvejus.

Tarptautinio bendradarbiavimo priemonės. Siekiant sustiprinti kovą su prekyba žmonėmis, 2020 metais pagal galimybes buvo įgyvendintos ir tarptautinio bendradarbiavimo priemonės:

- ✓ siekiant išplėsti žinias apie lietuvių verbavimo darbui išnaudotojiškomis sąlygomis kitose valstybėse ypatumus, pagal Baltijos jūros valstybių tarybos finansuojamą projektą „CAPE“ 2020 m. kovo–gegužės mėn. buvo atliktas tyrimas Lietuvoje (kaip kilmės valstybėje), norint nustatyti įdarbinimo tarpininkų (fizinių ir juridinių asmenų) naudojamus verbavimo būdus ir priemones, kitas priežastis, dėl kurių ieškantys darbo lietuviai patiki įdarbinimo tarpininkų pažadais apie puikias darbo sąlygas užsienyje ir nuvykę patenka į išnaudotojiškas darbo sąlygas. Šio tyrimo rezultatai bus pristatyti 2021 metais;

- ✓ 2020 metais VRM finansavo Ispanijos lietuvių bendruomenės projektą „Aktyvi prevencija prekybos žmonėmis problemai spręsti. „Raktas.“. Įgyvendinat šį projektą, buvo sukurta: a) nemokama mobilioji programėlė „Raktas“, per kurią skleidžiama informacija apie prekybos žmonėmis požymius ir nurodomi pagalbos telefonų numeriai Ispanijoje ir Lietuvoje, papildomai ir kitose Europos šalyse; b) informacinis vaizdo klipas prieš prekybą žmonėmis, išplatintas pasaulio lietuvių bendruomenėse; c) išdalyta per 1 tūkst. informacinių skrajučių su įspėjimais apie prekybą žmonėmis Ispanijos lietuvių bendruomenės nariams; d) parengta mokomoji medžiaga apie prekybą žmonėmis ir prevenciją – geros praktikos gidą – elektroniniu formatu lietuvių kalba; e) surengti 9 seminarai, kuriuose dalyvavo asmenys iš užsienio lietuvių bendruomenių bei įvairių Lietuvos Respublikos institucijų, organizacijų atstovai;

✓ 2020 metais įsteigta tarpinstitucinė Kandidatų į Europos Tarybos kovos su prekyba žmonėmis ekspertų grupės narius atrankos komisija²⁸. Šios komisijos atrinkti kandidatai E. Matuizienė (Lietuvos Respublikos generalinės prokuratūros Organizuotų nusikaltimų ir korupcijos tyrimo departamento prokurorė) ir A. Gutauskas (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus pirmininkas teisėjas) kandidatavo į Europos Tarybos kovos su prekyba žmonėmis ekspertų grupės (GRETA) narius. Organizuotame konkurse dalyvavo 26 kandidatai iš 18 valstybių. Konkurso metu buvo išrinkti 8 aukščiausios kompetencijos ekspertai, tarp jų – ir Lietuvos kandidatas A. Gutauskas²⁹.

Galimos prekybos žmonėmis tendencijos ateityje

Pasibaigus COVID-19 pandemijai ir šalims nustojus taikyti kelionių apribojimus, prekybos žmonėmis atvejų gali padaugėti dėl susiaurėjusios Lietuvos darbo rinkos pasiūlos ir Lietuvos Respublikos piliečių migracijos ieškant darbo. Tikėtina, kad prekybos žmonėmis aukų išnaudojimo užsienyje tendencija nesikeis, išliks išnaudojimas darbui vergijos ir panašiomis į vergiją sąlygomis.³⁰

Atsižvelgiant į didėjančias vaiko gerovės srityje dirbančių specialistų kompetencijas bei gebėjimus atpažinti galimas prekybos žmonėmis (vaikais) aukas, pasikeitusį teisinį reglamentavimą, plėtojamą tarpžinybinį bendradarbiavimą, vykdomą Kovos su prekyba žmonėmis 2020–2022 metų veiksmų planą, gali didėti nustatytų nukentėjusių ar galimai nukentėjusių vaikų skaičius.³¹

Asmenų pagrobimo atvejais kyla grėsmė pagrobto žmogaus organus panaudoti transplantacijai. Tikėtina, kad tokią grėsmę gali patirti socialiai pažeidžiamų asmenų grupės, t. y. nepilnamečiai asmenys, augantys socialines rizikas patiriančiose šeimose, asmenys, turintys priklausomybių (vartojantys narkotines medžiagas, alkoholį), asmenys, patiriantys nepriteklių, skurdą, asmenys, įstatymų draudžiamais būdais siekiantys užsidirbti, pvz., užsiimančios prostitucija.³²

Atsižvelgiant į ištirtose ir išnagrinėtose baudžiamosiose bylose pasikartojančias veikas, didesnės tendencijos išlieka žmonių verbavimui įvairioms nusikalstamoms veikoms daryti.

Taip pat, atsižvelgiant į dabartinę situaciją Lietuvoje bei kitų Šiaurės Baltijos ir kitų Europos valstybių patirtį, ryškūs požymiai, kad galimos didėjimo tendencijos fiktyvioms santuokoms su asmenimis iš trečiųjų valstybių, siekiant gauti Europos Sąjungos valstybės pilietybę.

Be to, manytina, kad Lietuvos Respublika prekybos žmonėmis nusikaltimų srityje iš tranzitinės gali tapti paskirties valstybe, kurią rinks piliečiai iš trečiųjų šalių. Taip pat, įvertinus globalią

²⁸ Kandidatų į Europos Tarybos kovos su prekyba žmonėmis ekspertų grupės narius atrankos komisija: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/251de5f2cde611ea8f4ce1816a470b26?positionInSearchResults=0&searchModelUID=19cc5c80-7b84-4314-88dc-ce8d9ae25f57>

²⁹ Aurelijus Gutauskas išrinktas Kovos su prekyba žmonėmis ekspertų grupės nariu: <https://www.teismai.lt/lt/naujienos/teismu-sistemos-naujienos/aurelijus-gutauskas-isrinktas-kovos-su-prekyba-zmonemis-ekspertu-grupes-nariu/8304>

³⁰ Informaciją pateikė Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerija.

³¹ Informaciją pateikė Vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba prie Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijos.

³² Informaciją pateikė Nacionalinis transplantacijos biuras prie Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministerijos.

situaciją dėl COVID-19 pandemijos, dėl skirtingų karantino apribojimų taikymo užsienio valstybėse bei judėjimo apribojimų, galima numanyti, kad dalis nusikalstamų veikų (seksualinio pobūdžio) gali būti vykdomos internetinėje erdvėje pasitelkiant vaizdo ir garso perdavimo priemonės. Taip pat galimas bylų skaičiaus padidėjimas, susijęs su nelegalia migracija ir iš to kylančiomis pasekmėmis.

Galima situacija, kad pandemijos laikotarpiu gali atsirasti daugiau pažeidžiamų, kartu ir galinčių nukentėti nuo šios nusikalstamos veikos asmenų. Paskutiniųjų metų tendencija leidžia pagrįstai manyti, kad ir toliau labiausiai paplitusiu išnaudojimo tikslu išliks išnaudojimas nusikalstamų veikų darymui (narkotinių medžiagų gabenimui, jų platinimui; vagystėms ir pan.). ir kad šios nusikalstamos veikos aukomis daugiausiai bus vyriškos lyties atstovai.³³

Vis daugiau darbininkų iš besivystančių šalių atvyksta į Lietuvą uždarbiauti transporto, statybų, gamybos, žemės ūkio ir kituose sektoriuose. Jie nekalba valstybine kalba, nežino savo teisių, nepasitiki valdžios institucijomis, todėl yra socialiai pažeidžiami ir, tikėtina, gali tapti lengvu grobiu darbdaviams ir prekeiviams žmonėmis. Pažymėtina, kad tokie užsieniečiai paprastai nelaiko savęs prekybos žmonėmis priverstiniam darbui aukomis, o save identifikuoja kaip asmenis, su kuriais darbdavys neatsiskaitė ar kurių buvo pažeistos kitos darbo teisės.

Statybos sektoriuje ir toliau nustatoma daug dirbančiųjų iš trečiųjų šalių (daugiausiai Ukrainos piliečių). Jie yra ne tik komandiruojami iš Lenkijos dirbti į Lietuvos Respubliką pagal subrangos arba bendros veiklos sutartis (t. y. jie yra įdarbinami Lenkijos įmonėse, tačiau realiai su jais sudarytos darbo sutartys yra fiktyvios), bet ir tiesiogiai iš Ukrainos.

Transporto sektoriuje, kuriame daugiausia dirba užsieniečiai, dažniausiai pasireiškianti pažeidimo forma – nežymimas dirbtas darbo laikas, neapskaitomas viršvalandinis ir naktinis darbas, darbai organizuojami poilsio dienomis, neįforminant to nustatyta tvarka, nesilaikoma darbo ir poilsio laiko reikalavimų, netinkamai įforminamos darbo sutarties sąlygos, darbuotojai tariamai išleidžiami jų prašymu nemokamų atostogų, kartu neapmokama darbuotojui už darbą bei nesumokami nustatyti mokesčiai. Neoficialiai užsienio šalių piliečiai, dirbę Lietuvos įmonėse, sako, kad jiems grasinama, todėl jie bijo kreiptis į Lietuvos valstybines institucijas, išvyksta atgal į savo šalį, o darbdavių iniciatyva jiems panaikinamos daugkartinės nacionalinės vizos, kas taip pat apriboja jų galimybes ginti savo teises darbo ginčų komisijose.³⁴

³³ Informaciją pateikė Lietuvos Respublikos generalinė prokuratūra.

³⁴ Informaciją pateikė Valstybinė darbo inspekcija prie Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijos.

Informacijos apibendrinimas:

- ✓ 2020 metais ir toliau buvo įgyvendinamos Viešojo saugumo plėtros 2015–2025 metų programos įgyvendinimo tarpinstitucinio veiklos ir Kovos su prekyba žmonėmis 2020–2022 metų veiksmų plano priemonės;
- ✓ kompleksinei pagalbai nukentėjusiesiems ar galėjusiesiems nukentėti nuo prekybos žmonėmis skirta iš valstybės biudžeto 240 100 eurų (2019 m. – 190 tūkst. eurų);
- ✓ 2020 metais buvo skirta 26 proc. daugiau valstybės biudžeto lėšų nukentėjusiesiems ar galėjusiesiems nukentėti nuo prekybos žmonėmis psichosocialinei pagalbai suteikti, suteikta pagalba 7 proc. mažiau asmenų ir suteikta 44 proc. mažiau pagalbos priemonių nukentėjusiesiems nuo šio socialinio reiškinių nei ankstesniais metais;
- ✓ dažniausiai NVO nukentėjusioms ar galėjusioms nukentėti nuo prekybos žmonėmis aukoms teikia tokią pagalbą: aprūpina būtiniausiais daiktais, integruoja į visuomenę, tvarkot asmens dokumentus, teikia teisinę ir psichologinę pagalbą;
- ✓ 2020 metais kvalifikaciją tobulino įvairiuose mokymuose ir seminaruose apie 950 specialistų, kuriems dėl darbo pobūdžio tenka ar gali tekti bendrauti su nukentėjusiais ar galėjusiais nukentėti nuo prekybos žmonėmis asmenimis;
- ✓ prekybos žmonėmis prevenciją vykdo: URM, VRM, VTAIT, UŽT, Lietuvos policija, VDI, savivaldybės ir NVO. Vykdytos šios prevencinės priemonės: socialinės kampanijos per radiją ir televiziją, informaciniai renginiai, informacijos viešinimas socialiniuose tinkluose ir interneto svetainėse, dalomosios medžiagos platinimas ir kt.;
- ✓ ateityje Lietuvoje tikėtinos prekybos žmonėmis tendencijos: žmonių verbavimas įvairioms nusikalstamoms veikoms daryti, trečiųjų šalių piliečių išnaudojimas priverstiniam darbui ir seksualiniam išnaudojimui Lietuvos Respublikos teritorijoje, vaikų išnaudojimas, priverstinės santuokos, išnaudojimas organų donorystei.

III. PASIŪLYMAI IR REKOMENDACIJOS DĖL TOLESNĖS LIETUVOS PAŽANGOS KOVAI SU PREKYBA ŽMONĖMIS

1. Siekiant išsiaiškinti pradedamų ikiteisminių tyrimų skaičiaus mažėjimo priežastis, rekomenduotinas išsamus sociologinis tyrimas, apimantis visą referavimo mechanizmo struktūros analizę. Atsakingos institucijos: VRM, VSAT, LKPB, GP, VDI, SAMD, NAPPŽ.

2. Siekiant didinti visuomenės informuotumą apie prekybos žmonėmis problematiką, taip prisidedant prie problemos žinomumo ir prevencijos, ir atsižvelgiant į prekybos žmonėmis dinamiškumą, siūlytina užtikrinti įvairių institucijų individualizuotų, orientuotų į tikslines prekybos žmonėmis grupes inovatyvių švietimo priemonių informacijos sklaidos organizavimo ir tos informacijos skelbimo vienoje bendroje informacinėje platformoje. Šiam tikslui gali būti naudojama VRM prekybos žmonėmis mokymų platforma. Atsakingos institucijos: VRM, SADM, URM, VTAĮT, VDI, Policijos departamentas prie VRM (PD), NAPPŽ, UŽT, NBT, LSA.

3. Siūlytina sukurti savivaldybių kovos su prekyba žmonėmis koordinatorių ar jiems prilygstančių asmenų neformalų bendradarbiavimo tinklą, siekiant sustiprinti savivaldybių kovos su prekyba žmonėmis veiksmų derinimą nacionaliniu lygmeniu, informacijos sklaidą, dalijimąsi metodinėmis rekomendacijomis ir kt. Atsakingos institucijos: VRM ir LSA.

4. Užtikrinti, kad vykdant švietimą ir bendrąją prevenciją prekybos žmonėmis srityje ypatingas dėmesys būtų skiriamas 21–30 metų amžiaus grupei ir socialiai pažeidžiamiems asmenims: su negalia (ypač merginoms ir moterims su protine negalia), turintiems nusikalstamą praeitį, laisvės atėmimo vietose esantiems asmenims, turintiems priklausomybių ir finansinių skolų). Atsakingi vykdytojai: VRM, ŠMSM, URM, PD, VDI, VTAĮT, UŽT, SADM, NTB, LSA.

5. Užtikrinti, kad švietimas ir bendroji prevencija prekybos žmonėmis srityje būtų orientuota į visas prekybos žmonėmis formas, įskaitant ir organų donorystę. Atsakingi vykdytojai: ŠMSM, URM, PD, VDI, VTAĮT, UŽT, SADM, NTB, VRM, LSA.

6. Siekiant užtikrinti didesnę atpažintų nuo prekybos žmonėmis nukentėjusiųjų skaičių, rekomenduotina nuolat organizuoti kvalifikacijos kėlimo renginius specialistams, kurie dėl savo darbo pobūdžio gali bendrauti su nukentėjusiais ar galėjusiais nukentėti nuo prekybos žmonėmis. Atsakingi vykdytojai: visos institucijos.